

Népegyház – krízis vagy lehetőség

A legújabb egyházzsociológiai felmérések és közvéleménykutatások eredményei egy lassan zsugorodó egyház képét mutatják Európa-szerte. A keresztyén egyház hanyatlásáról már régóta nemcsak azok beszélnek, akik ezt szívesen előidéznek.

A józan megfigyelés nem tekinthet el csukott szemmel a népegyház – mint a nálunk megjelenő egyházforma – eróziója felett, mint ahogyan azon követelmény felett sem, hogy a népegyház maradjék ereje és stabilitása élő és hitvalló gyülekezetek felépítésére fordítandó.

Az ezredforduló közeledtével nő az aggodalom: „Mi lesz az egyházból?” Nem véletlenül ez a címe az utóbbi 20 év (főleg német teológiai talajon megszületett) helyzetelemzéseinek és publikációinak¹, amelyek arra irányítják rá a figyelmet, hogy az egyház háború utáni látszólagos stabilitása és identitása kérdésessé vált, és hogy az egyház mai helyzetének felméréséhez a tapasztalati tudományok bevetése nélkülözhetetlen.

A népegyház krízise európaszerte valóság. Kelet-Közép-Európában az 1989-es rendszerváltások és az azt követően kialakult társadalmi helyzet tette lehetővé, de ugyanakkor sürgőssé is egy mélyreható helyzetelemzés elvégzését. Szükség van erre, annál is inkább, mivel a vasfüggöny lebontása és a posztstalinista egyházfajtagatór rendszer beküszabása, valamint az e felett érzett eufórikus öröm aláhagyása után tudomásul kell venni a nagyon is kijózanító valóságot: a templomok éppolyan üresek, mint korábban, a gyülekezeteknek a társadalmon belül továbbra is a kisebbségi szerep jut. A lelkipásztorok, mint bizalmi személyek kezdetben helyet kaptak a kerekasztaloknál, de ez a nimbusz is halványulni látszik. A politikai ellenzéki csoportok, akik az ÁVH-s, Stasi-s, Securitátes időkben még igénybe vették néhol a gyülekezetek védőszárnyait, mára már hátatfordítottak az egyháznak. Igaz, az egyházak kezdik lassan visszanyerni társadalmi funkcióikat (diakónia, oktatás terén), amelyek a változás tagadhatatlan jelei, de e lehetőségek inkább az egyházat, mint intézményt, nem pedig az egyes gyülekezetek életét célozzák meg. A gyülekezeti élet nem lett elevenebb, biblikusabb.

Minek köszönhető mindez? Talán a népegyház egy agonizáló, felszámolandó modell?²

Népegyház leszünk, de nép nélkül? Vajon az istentiszteletről való távolmaradás egyet jelent az egyházból való exodusszal?³

Az egyház, illetve a népegyház abban a formában, ahogyan mi látjuk és benne élünk, messze elmarad az Újszövetség és a reformátori hitvallások követelménye mögött! Azt a gyülekezetet, amely kitartóan részt vesz az „apostoli tanításban, a közösségben, a kenyér megtörésében és az imádkozásban” (ApCsel 2,42), ahol a reformátori tanítás értelmében az Igét tisztán hirdetik, a sákramentumokat rendeltetésük szerint kiszolgálják, és ahol az egyházfegyelmet gyakorolják, sehol sem találjuk.

Az egyház jövődjét érintő kérdésekre a megoldást keresők különböző irányból elindulva vélik megtalálni a választ. Egyesek inkább a bibliai ígéretekre kívánják helyezni a hangsúlyt, mások a szociológiai kutatás eszközöknek hatékonyabb bevonását sürgetik. Természetesen nem kis feszültség keletkezett már az empirikusok és dogmatikusok vitájából. Az empirikusoknak mintegy szemére vetik, hogy figyelmen kívül hagyják a Szentlélek megújító erejét és Krisztusnak, mint az egyház Urának vezetését; viszont ők azzal érvelnek, hogy szociológiailag megalapozott prognózisuk inkább beváltak, mint a dogmatikusok prófétálása. A különböző elméletek ütköztetése megalapozott, sőt szükséges is lehet, de évtizedes tapasztalatok alapján eredménytelennek és fásasztónak bizonyulnak.

Miközben Kelet-Közép-Európában, így nálunk is az egyházak a megváltozott társadalmi keretekbe beilleszkedni és ennek megfelelően időszerű üzenetüket megfogalmazni igyekeznek, újabb dilemma előtt találják magukat: az államhatalmat eddig, mint létüket fenyegető felsőbbiséget tapasztalták meg, most viszont az új politikai helyzetben a felsőbbiséggel való „partneri viszony” kialakítására törekednek! Kétségtelen, a nyugati példa csábító, hiszen a nyugati egyházak gazdagsága, tekintélye és befolyása éppen az államhatalommal kialakított partneri viszonynak köszönhető (pl: Németországban).

E törekvés három ponton látszik kikristályosodni: az iskolai hitoktatás bevezetésében, a nyugati modern egyházi adórendszer átvételében, és a katonai lelki gondozás elfogadtatásában. Mindhárom a népegyház jellegzetes karakterisztikuma – még akkor is, ha az iskolai hitoktatást és a katonai lelki gondozást mindenképpen kihasználandó missziói lehetőségnek tekintjük, a modern egyházi adórendszer bevezetésétől pedig az egyház anyagi gondjainak megoldását várjuk. Törségünk egyházai, talán véglegesen elszalasztva az alkalmat, hogy elvégezzék az egyház bibliai-reformátori alapokon való újbóli struktúrállását, ily módon a népegyház restaurálásának útjára lépett.⁴

A népegyház, abban a formájában, ahogyan a nyugati példák velünk láttatják és amely felé mi is törekszünk, nem hivatkozhat egy egységes „keresztyén nép” akaratára, hanem egy letűnt történelem relikviájának tekinthető, amely a „konstantinuszi fordulattal” vette kezdetét, veretét a „keresztyén Európa” adta meg, és végül megteremtette a „trónus és oltár közötti frigy” hatalmi szövetségét.⁵ Ez a történelem az európai gondolkodást olyan mélyen befolyásolta, hogy a felvilágosodás, valamint az állam és egyház formális szétválasztása ellenére is az egyház formáját és struktúráját mind a mai napig meghatározza.

I. Népegyház – a fogalom háttere

A „népegyház”, mint fogalom félreérthető lehet, mivel könnyen asszociálható a „nép” illetve „nemzet” fogalmakkal. Ennek veszélyére figyelmeztet nem egy történelmi példa.

Ma népegyház alatt értjük a keresztyén egyház azon formáját, amely az államszervelettel való történelmi összefonódásból adódik. Alig találunk megfelelőbb kifejezést a jelenlegi egyházi helyzet sokrétű és heterogén, vallásos és konfesszionális, jogi és politikai jellegének érzékeltetésére. A népegyház, mint fogalom egy meghatározott egyházértelmezést testesít meg, amelynek súlypontját nem annyira a vallásos eszmélkedés vagy ébredés, hanem inkább a vallásos (lelkipásztori) szolgáltatás-jelleg, nem annyira a dogmatikai-konfesszionális alapok, mint inkább a különböző teológiai nézetek iránti nyitottság és ezek integrálása adja meg.⁶

Jézus Krisztus egyháza a helyi gyülekezetben konkretizálódik. Az Újszövetség beszél korintusi, efézusi, thesszalónikai gyülekezetekről, de azok tagjai „jövevények és idegenek” a világban (1Pt 2,11), és nincs a földön „maradandó városuk” (Zsid 13,14). Mégis a gyülekezet, illetve az egyház helyhez kötött. A kérdés az, hogy beszélhetünk-e „népegyházról” – mint a népet (népeket) felölelő egyházról –, és ha igen, akkor milyen feltételek mellett. Egy biztos, népegyház nélkül nem beszélhetünk egyháztörténetről, de a népek történetéről sem.

A katolikus egyház nem ismeri a mi problémánkat, és a szó tulajdonképpen értelmében nem is válhat népegyházzá. A katolikus egyház úgy tekint önmagára, mint univerzális, világot átfogó egyházra. Jóllehet a katolikus egyház is fölmutat helyi sajátosságokat, de mindemellett minden katolikus gyülekezetet ugyanaz a fő kormányoz, ugyanaz a törvény kötelez, és az egységes liturgia határozza meg az életet. A római egyház azonban nem kis harc árán jutott el ideig, már a középkorban elkezdődött a nemzeti alapokon történő egyházak szerveződése (lásd: gallikanizmus, anglikánizmus).

A népegyházak, illetve nemzeti alapokon nyugvó egyházak kialakulásának gyökerét a krisztianizált Rómában találjuk, igazi előfeltételt pedig a középkor teremti meg. A középkorban előbb kisebb-nagyobb vidékek, majd egész birodalmak lakói az egyház lelki és jogi felügyelete alatt álltak, és „keresztyéneknek” számítottak. Jellemző erre a helyzetre a minden körülmény között, akár erővel történő megkeresztelés, valamint a polgári joggyakorlás egyházi alárendeltsége. Ezzel a „corpus christianum” vagyis a „keresztyén-ség” fogalma előtt állunk.

A „nemzet” – középkori szemlélet szerint – a „keresztyén-ség” alkotóeleme, nem pedig az „emberiség”. Az „emberiség” fogalom (leszámítva biológiai értelmezését) a középkori „corpus christianum” későbbi szekuláris formája.

A reformáció beköszöntével csak annyi változik, hogy a „keresztyén-ség” már nem csak az egy igaz egyházban lesz fellelhető, mivel minden más egyház az alábbival azonos igényeket támaszt magának.

A reformáció érdeme, hogy újból felfedezte a gyülekezet bibliai értelmezését, méghozzá egy olyan időben, amikor egy város vagy tartomány minden lakója – eltekintve az zsidóktól és az elenyésző számú mohamedánoktól – keresztyénnek számított. A reformá-

torok világosan látták és hangsúlyozták a „keresztyén gyülekezet”, mint Krisztus nyája és a „polgári közösség” (Barth: Bürgergemeinde) közötti lényeges különbséget. Külső megjelenési formájában a keresztyén gyülekezet és a polgári közösség határai ugyan egybeesnek (itt is, ott is ugyanazok az emberek vannak), de megvalósulásukban élesen különböznek, sőt meg kell különböztetni őket! Luthernél az *igehirdetői tiszttség* (Predigtamt) jelzi azt a határt, ahol elkülönül egymástól keresztyén gyülekezet és polgári gyülekezet. Mindkettőnek ugyanazok az emberek a tagjai, de a kettő nem ugyanaz a „regiment”. A polgármester nem prédikál, a lelkipásztor nem kormányoz! Innen érthető, hogy Luther idegenkedik a világiak aktív egyházi szolgálatától.

A svájci reformáció, bár ugyanabból a bibliai felismerésből indul ki, mint a wittenbergi, bizonyos hangsúlyeltolódásokat nyújt. Zürichben a polgári-közársasági államformának köszönhetően sokkal szembevetőbb a keresztyén gyülekezet és a polgári közösség egybeolvadása, mint Luthernél. Zwingli hajlott arra, hogy a városi tanácsot alkalmasint a gyülekezet presbitériumának tekintse, a felsőbbbség feladatának tartva, hogy öröködjék a törvény első táblája felett is. Egy kimondottan „államegyház” gondolata éppen Zürichből indul ki, és terjed el Európaszerte.

A keresztyén gyülekezet és a polgári közösség egybeolvadásának veszélyét egyrészt Kálvin próbálja elhárítani azáltal, hogy az egyház kormányzását kimondottan egyházi grémiumra kívánja bízni, és az egyháznak a felsőbbbség akarásával való szembenállását teológiaiilag előkészíti; másrészt Bucer, aki igyekszik megvalósítani az államegyházi kereteken belül az „igazhitűek egybe-gyülekezését” (lutheri gondolatot követve), megte-mertve ezzel a „hitvalló egyház” alapjait.

Ez utóbbi gondolat Kálvintól sem volt idegen. Ő egy olyan egyházat akart, ahol megmarad továbbra is a gyermekkereszttség, de a teljes jogú egyháztagság a személyes hitvallástól, a Jézus Krisztushoz való tartozás nyílt megvallásától függ. De míg Kálvin az egész várostól nyílt hitvallást vár (lásd: 1537 – összes genfiek fogadalomtéttele), hogy az egész gyülekezet és egyben Genf városa hitvalló gyülekezet legyen, ezalatt Bucer tovább megy, és a helyi gyülekezetben belüli elhívottak közösségét, egy „gyülekezeti magot” szándékszik életre hívni. Bucer elképzelése és törekvése Strassburgban kevés visszhangra talált, de annál hatékonyabban élt tovább az angol puritanizmusban és Hollandiában.

A reformáció célkitűzése tehát: teljesen megszüntetni a keresztyén gyülekezet és a polgári közösség összefonódását, megtartani a gyermekkereszttséget, mint a Krisztushoz tartozás jegyét, de úgy, hogy az igazi egyháztagság a személyes fogadalomtétel függvénye legyen!

A múlt század kezdete óta Európában a keresztyén gyülekezet és a polgári közösség viszonya nagy változáson esett át. Mind az „állam”, mind a „nép” a felvilágosodás hatására másként értelmezi önmagát, mint azelőtt. A XIX. és XX. század nagyhatalmi harcainak nyomán az addig kialakult országhatárok ide-

oda tologatása konfeszszionális szempontból vegyes államalakulatok létrejöttét eredményezte. Minél liberálisabbnak tekintette magát az állam, annál nagyobb szabadságot adott polgárainak a felekezetenkívülségre, amihez később jogi garanciákat is nyújtott. Ezt követte a polgári házasság és anyakönyvezés bevezetése, valamint az Észak-Amerikában már bevált állam és egyház szétválásztása.

E változások ellenére a gyülekezetek tudatában és az egyházjogban egyaránt megmaradt az az alapfel fogás, hogy mindenki az egyháztagjának számít, akit megkereszteltek, aki az egyházközség területén él, mindaddig, amíg nyilvánosan ki nem lép az egyházból.

Az államegyházak különös jogállása ugyan megszűnt, de az egyház népegyház jellegét továbbra is hangsúlyozza.

A keresztyén gyülekezet és a polgári közösség történelmileg kialakult egybefonódása a múlté, és minden jel arra mutat, hogy ennek maradványai is hamarosan felszámolódnak. A fentiekett figyelembe véve feltevéődik tehát a kérdés: mit értsünk népegyház alatt? Megtölthető-e a fogalom új tartalommal? Erre a kérdésre a későbbiekben még visszatérünk!

II. Differenciált egyháztagság

Egyház ott van, ahol gyülekezet van, ahol megvalósul az elhívottak közössége, és ahol Jézus Krisztus, mint az Ige, sákramentumok és a Szentlélek által jelenvaló Úr munkálkodik. A keresztyén egyház kritériuma tehát ez: *egybegyűl-e* a kegyelemben részesülő bűnösök⁷ gyülekezete vagy sem?

Ha őszinték akarunk lenni önmagunkhoz, akkor nem kerülhetjük meg azt az ekkleziológiai feszültséget, amely az egyháznak, mint a hit tárgyának és az egyháznak, mint megtapasztalt valóságnak a szembenállásából adódik. Mind a láthatatlan, mind a megtapasztalt gyülekezet egyház, és bár a kettő nem választható el egymástól, mégis lényeges különbség van közöttük. Theodosius *Harnack* e két egyház kapcsolatát a koncentrikus körök viszonyához hasonlítja, amelyek elválaszthatatlan, de feszültséggel teli egymágben vannak egymással.⁸ Egyszerű szavakkal leírva: a láthatatlan, vagyis a hit tárgyat képező egyház sehol nem tapasztalható meg, mint éppen a látható egyház formájában. Viszont e látható és tapasztalható egyház nem azonosítható minden további nélkül Jézus Krisztus láthatatlan egyházával.

Az egyház a maga látható formájában képezheti az emberi megismerés és az általános megfigyelés tárgyát, de csak akkor, ha nem hagyjuk figyelmen kívül a fenti kikötést: a látható és láthatatlan egyház egymáshoz való viszonyát.

A földi egyháznak, mint minden más vallásos közösségnek emberek a tagjai, akik részt vesznek, vagy éppen nem vesznek részt az egyház szertartásaiban, létrehozhatnak különböző formációkat a vallásközösségen belül, kialakíthatják álláspontjukat az egyház normáival szemben. A közösséghez való kötődésük a legszélesebb motiváltságot mutatja, némelyek pedig teljesen kilépnek az egyházból. Mindezt a szociológus jobban látja, mint a teológus, ezért nagy segítségünkre

lehet. Itt érkezünk el a szociológia egyházon belüli létjogosultságához, amelyet sokan megkérdőjeleznek, sőt némelyek határozottan elvetnek. Kétségtelen, a szociológiának van mondanivalója korunk egyházáról, ami nem hagyható figyelmen kívül, de elvárando tőle az a józanság, hogy felméréseinek eredményeit és adatait interpretálás céljából már átengedje a teológiának. Annak megállapítására például, hogy milyen feltételek mellett tekinthető egy vallásos közösség egyháznak, a vallásos individum pedig hitvalló keresztyénnek a teológia hivatott. „Az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívében van.” (1Sám 16,7b). A végső ítélet pedig a gyülekezet Urára, Krisztusra tartozik. Úgy gondolom, ezzel meghúzhatjuk a határt teológia és szociológia között.

1. Az egyház válságának és differenciáltságának okai

A népegyház mai krízise elsősorban az egyháztagok istentiszteletről való távolmaradásán olvasható le, illetve erre vezethető vissza. Ahol a „testvérek közössége”⁹ nem valósul meg, ott nehezen lehet gyülekezetről, egyházzól beszélni. Az egyházból való kilépés ma már társadalmilag elfogadott aktussá lett, az istentiszteletről való távolmaradás, illetve „kivonulás”, főleg a nyugati országokban nagy méreteket öltött. Nálunk mindez a nagyvárosokban észlelhető, de később méginkább tapasztalható lesz, ha majd egy új egyházi adózási rendszernek köszönhetően az egyháztagság anyagi terhet jelent.

Falun egyelőre még a közömbösség a jellemző, mint az egyházzal való kritikus szembenállás legismertebb formája.

Az alábbiakban az elnéptelenedés okait próbáljuk felvázolni, természetesen a teljesség igénye nélkül:

a) *Szakítás a hagyományokkal*: Armin Kuphal az egyháztól való tömeges távolmaradást és a kilépésre való hajlandóságot össztársadalmi jelenségre vezeti vissza.¹⁰ Szerinte az egyháztagság korábban teljesen magától értetődő volt, mindenki hagyományként hozta magával a szülői házból, és mivel ez a kötődés hagyomány volt, helyesnek bizonyult. Más alternatíva nem létezett, mint látogatni az istentiszteletet, házasságkötéskor részesülni az egyházi áldásban, megkeresztelni és megkonfirmáltatni a gyermekket, koporsónál pedig meghallgatni az egyház vigasztalását. Ez volt a társadalmilag elfogadott, teljesen „normális” kapcsolat az egyházzal.

Hogy mégis egyszerre bekövetkezett az egyháztól való elszakadás, azt Kuphal annak tudja be, hogy a hagyományok és a tekintélyelvűség elleni társadalmi megmozdulások sokkhatásként érték az egyháztagokat. Mindez Nyugat-Európában a 60-70-es évek fordulóján következett be, de nálunk is éreztette hatását. A hagyományos intézmények, így köztük az egyház is a támadások kereszttüzebe került, az egyháztagság nem volt már többé természetes.¹¹ Kelet-Közép-Európában mindez sikeresen párosult a kommunista rendszerek ateista egyházpolitikájával, ahol az államhatalom amúgy is a régi világgal való gyökéres szakítás hangoztatásában próbálta megőrizni legitimitását.

b) *Az egyház által képviselt értékekkel való konfron-*

tárlódás: A tapasztalati tudományok körében él az a meggyőződés, hogy a népegyház-jelenség, illetve a népegyházzal adott differenciált egyháztagság a társadalom differenciáltságával magyarázható.

A társadalom lényeges funkciói (mint politika, gazdaság, vallás) autonóm rendszerekké váltak, így a vallás, illetve az egyház elvesztette az össztársadalomra gyakorolt korábbi hatását. Mindez nemcsak az egyház eddigi hatalmának és jelentőségének csorbulását eredményezte, hanem egy eltávolodást is. Ennek értelmében az egyház kompetenciája a „szabadidőre” korlátozódik, itt még lehet csélye a befolyásra, de ez már nem határozza meg a teljes életet.

Az ilyen módon megváltozott társadalomban az egyén az életet meghatározó értékek után tájékozódik, és úgy tekint a különböző társadalmi intézményekre, köztük az egyházra, mint amelyek az értékek megvalósulásában vagy segítenek, vagy akadályt jelentenek. Ha az eredmény kedvező, akkor az egyén pozitív kapcsolatot alakít ki a megfelelő intézménnyel (pl. egyházzal). Viszont ha az illető intézmény a megcélzott értékek útjában áll, akkor bekövetkezik egy „stresszállapot”, amely alól úgy próbálja feloldani magát az egyén, hogy az illető intézménytől részben vagy teljesen eltávolodik.¹²

Egy Németországban elvégzett közvéleménykutatás¹³ eredménye azt mutatja, hogy az egyház és az általa közvetített értékek ellentétben állnak a társadalomban „időszerűnek” tartott értékkel. A megkérdezettek többsége úgy vélte, hogy az egyház olyan hagyományos értékekért lehet kompetens, mint felbaráti szeretet, őszinteség, erkölcs, rend, vigasztalás. Viszont a személyiség szabadságának kibontakozását, az egyén önmegvalósítását (akár szexuális szempontból), a tekintélyelvűség lebontását, a társadalom modernizálását az egyház inkább akadályozza, mint segíti. Az időszerű, és a modern kor szerint helyesnek bizonyuló értékek – a megkérdezettek szerint – a keresztyén egyház által nem közvetíthetők. Minél kevésbé egyeztethetők össze a személyes értékek az egyház által képviselt értékekkel, annál nagyobb az egyházzal szembeni távolságtartás. E konfliktusra az egyén az egyházból való fokozatos kivonulással felel: előbb az istentiszteletről, majd ki az egyház „peremére”, vagy éppen a felkezeletlenségbe. De az így keletkezett vákuumot szinte azonnal újabb értékek és azt képviselő intézmények töltik ki.¹⁴

Azonnal feltehető a kérdés: Mit tegyen az egyház? Igazítsa a maga értékeit a társadalom igényeihez? Vagy határolja el magát mindattól, amit a társadalom lényegesnek tart, kockáztatva ezzel, hogy még több egyháztagot elveszít? Vajon, nem az értékeket kell előbb felülvizsgálni, mielőtt elindulnánk valamilyen irányba?

c) **Elbizonytalanodás a centrumban:** Aki a népegyház válságos helyzetét nagyító alá veszi, annak nem kerülheti el a figyelmét, hogy még az ún. „gyülekezeti mag”, a hűséges egyháztagok közössége is egy lassú (belső) „erózió” van kitéve. Mit jelent ez? Azt, hogy az istentisztelet nem kap már olyan nagy jelentőséget, a gyermekek hitben való nevelése nehezebb lett, a személyes hit gyakorlása alaktalanabbá, habo-

zová vált, a családi életben már nem találjuk meg a jellegzetes keresztyén akcentusokat. Láthatjuk tehát, nem csupán az egyház peremére vagy a felekezetenélküliségbe való „emigrációval” kell szembenéznünk, hanem a „centrum eróziójával” is.

Ennek okát Werner de Boor abban látja, hogy a reformatori „megmentő hitből” (fides salvifica) egy többnyire intellektuális-teológiai ismeret lett.¹⁵ A reformatori hitvallások úgy beszélnek a hitről, mint Isten hatalmának, békességének, megbocsátásának csodálatos megtapasztalásáról, amely az egész életet meghatározza. Nem sokkal a reformáció után ez a megmentő hit ismeretté merevedett, a megtapasztalás pedig a rajongás gyanúja alá esett. Ennek következtében az egyház olyan intézménnyé vált, ahol az embereknek nincs más dolguk, mint helyet foglalni és nagy tanító gondolatokat meghallgatni. Erre a gyülekezetre már nem a szeretet (agapé) megélése, hanem egy tanuló osztályra való hasonlóság a jellemző. (*Melanchton: coetus scholasticus*). W. de Boor szerint az egyház krízise a hamis intellektuális hit fogalmára, a keresztyén etika visszafogottságára (amellyel az élet kérdéseit az öntörvényűségnek engedi át), és a valódi gyülekezeti élet hiányára vezethető vissza.

A fenti kemény megfogalmazás ellenére Isten iránti hálával mondhatjuk el, hogy azért vannak hűséges egyháztagok és munkatársak, akik megbízhatóak, aktívak, akikre számítani lehet, és szabadidejük egy jó részét a gyülekezet ügyének szentelik. Egyáltalán nincs szándékunkban a hűséges „gyülekezeti mag” teológiai diszkriminálása, mert hát mi lenne, ha az ilyen hűséges gyülekezeti tagokra sem lehetne számítani többé? De miközben hálát adunk azokért, akik a gyülekezet életében rendszeresen részt vesznek és szolgálatuk igénybe vehető, ne feledkezzünk meg arról, hogy még az ő esetükben is a hit és a hitélet szempontjából nyitott kérdésekbe ütközünk!

Fritz Schwarz két nagyon helytálló megállapítást tesz, amelyek ezt a helyzetet hűen tükrözik.¹⁶ Először arra irányítja rá a figyelmet, hogy ámbár a hit által való megigazulás reformatori tanítását a szószékről állandóan hirdetjük, újból és újból elmagyarázzuk, mindez mégsem éri el a gyülekezet tudatáig. Még a rendszeres templombajárok sem tették teljesen magukévá ezt a tanítást. A kérdésre „Ön keresztyén?” habozva és bizonytalanul felelnek, mert hát „ki tudná azt pontosan megmondani?” Ki merészné állítani magáról, hogy ő tökéletes keresztyén? Itt érkezünk el Fr. Schwarz második figyelemfelhívásához: A hit által való megigazulás helyét a gyülekezeti tagok tudatában egy enyhe moralizmus foglalja el. Ennek megfelelően keresztyénnek minősül az, aki többé-kevésbé betölt bizonyos erkölcsi szabályokat.

Láthatjuk tehát, hogy a lelkipásztori lelkigondozásnak, mint az újszövetségi gyülekezetépítés elengedhetetlen aspektusának, nemcsak a gyülekezet elbizonytalanodott és ezért egyházat elhagyni készülő tagjaira kell irányulnia, hanem még a leghűségesebb egyháztagokra is. A lelkigondozás, mint az igaz hitre és helyes ismeretre való vezetés formája az újszövetségi örömezenet továbbadására tekint: „míg elju-

tunk mindnyájan a hitnek és az Isten Fia megismerésének egységére, a felnőttkorra, a Krisztus teljességét elérő nagykorúságra" (Ef 4,13).

d) *Az elnémult gyülekezet*: A keresztyén gyülekezet másik nagy problémája a hit nyilvános megvallásának hiánya. Ha egy gyülekezet „szótlan” illetve „néma”, ez azt jelenti, hogy képtelen hitéről szóban is vallást tenni.

Ha közvéleménykutatás formájában megkérdeznénk a leghűségesebb egyháztagokat, beszélnek-e valakinek hitükről, többnyire a következő válaszokat kapnánk: ritkán, vagy csak családon belüli; egyáltalán nem, ez a lelkész feladata; nincs meg hozzá a megfelelő szókincsünk! Az ilyen gyülekezeti tagok többnyire egymás között is idegenek maradnak, csak saját lelki épülésüket tartva szem előtt.

Ha egy gyülekezet befelé, illetve saját tagjain belül szótlan marad, akkor a világ felé sincs mondanivalója. A panasz, hogy Isten a modern világban nem lehet fel, éppen a keresztyén gyülekezet c némaságának köszönhető. A gyülekezet, amely saját hitét képtelen megvallani, Istenről sem tud bizonyosságot tenni a modern világ előtt. Pedig a hit azáltal él, hogy megvallják és kimondják az emberek előtt. Ellenkező esetben megkeseredik és elhal.

Éppen ezért a gyülekezetépítés elengedhetetlen feladata, a gyülekezet előtt újból felmutatni a nyilvános bizonyágtétel crejét és áldását: „mert nem tehetjük, hogy ne mondjuk el azt, amit láttunk és hallottunk” (Ap Csel 4,20).

e) *A lelkészcentrikus gyülekezet*: A tapasztalat szerint az egyház a gyülekezeti tagok szemében éppen a lelkipásztor személyén keresztül konkretizálódik. Az egyháztagok gyülekezethez való viszonya pedig nemegyszer a lelkipásztor iránt táplált szubjektív érzések függvénye.

A gyülekezetben minden tevékenység a lelkészre koncentrálódik: ő tervez, szervez, dönt és végrehajt. Ő az, akit a gyülekezet minden téren igényel: lelki gondozásban, beteg- és családlátogatásban, tanácsadásban, diakóniában, adminisztrációban stb. A lelkészre úgy tekintenek, mint aki „kezes” a jó hagyományok őrzésében, a jövőbe vetett reménységben, az élet értelmébe vetett hitben.

Közben a gyülekezetben parlagon hevernek a kegyelmi ajándékok (1Kor 12-14), és igazán nem lehet csodálkozni a gyülekezeti élet sivárságán és némaságán, ha a kegyelmi ajándékok nem jutnak szóhoz.

A probléma ott kezdődik, ha a lelkipásztor iránt támasztott előbbi igényeket teológiai normává emeljük, és a lelkipásztor személyét a népegyház egységének leteleményeseként kezeljük!

A lelkészcentrikus gyülekezet teológiai és gyakorlati legitimálása ellen három indokot kell felhoznunk:

- *Először* is teológiailag nézve a lelkipásztor nem tekinthető úgy, mint aki személyében az egyházat reprezentálja és annak egységét garantálná. A lelkész nem lehet kezes mindazért, amit tesz vagy hirdet, hiszen ő is csak „tanú”, aki önmagán túl Krisztusra mutat.
- *Másodszor* a lelkipásztor fizikai-pszichikai túl-

terheltsége ellen kell szólnunk. A lelkész nem arra való, hogy mint egy mitológiai Atlasz az egész gyülekezetet vagy éppen a népegyház terhét a vállán cipelje. A túlterhelt lelkész mindig kimerült, ideges, ily módon alig alkalmas lelki-gondozói beszélgetésre, kapcsolatteremtésre, saját családjával is konfliktusba kerül, és akadályozva van tulajdonképpen szolgálatának lelki-ismertető végzésében.

- *Harmadszor* a lelkész lelki élete és megújulása elengedhetetlen a szolgálathoz, ami egy túlhajszolt állapotban alig képzelhető el! Vagy ki az a lelkipásztor, aki azt állítaná magáról, hogy nincs szüksége megtérésre, Krisztus bűnbocsánatának állandó és újbóli megtapasztalására? Aki gyülekezetében megújulást akar látni, annak előbb önmagát kell kiszolgáltatnia Isten mindent megújító akaratának!

Az újszövetség számára a lelkészcentrikus gyülekezet teljesen idegen. Ahol emberek Jézus Krisztust Uruknak vallják és erről a Szentlélek crejével bizonyosságot tesznek, ott a Lélek egészen bizonyosan felébreszti a kegyelmi ajándékokat, amelyek az élő és felnőtt gyülekezet megteremtéséhez szükségesek. Az összes karizmák hordozója pedig nem a lelkész, hanem maga Jézus Krisztus, aki testének tagjait testes szerint részesíti a kegyelmi ajándékokban.

A gyülekezet építésében viszont a lelkipásztor újból megtalálhatja a maga kulcsszerepét: az igehirdetésben, tanításban, munkatársak megnyerésében és azok felkészítésében.

2. A differenciált egyháztagság modelljei

A megfigyelés, hogy a népegyházon belül az egyháztag meglehetősen széles skálát felölelő formákat ölt, nem mai keletű. Az egyházzal szembeni legkülönbözőbb elvárások, mint például lelki élet, keresztyén értékek közvetítése, lelkigondozás, az élet fontosabb mozzanatainak kísérése a szertartások által (keresztelés, házasság, temetés), karitatív szolgálat, társadalmi elkötelezettség stb. motiválják a differenciáltságot. A különböző elvárások az egyház életében való részvétel és az egyházzal, mint értékközvetítő intézménnyel való azonosulás legkülönbözőbb formáit eredményezik.

Gabriel de Bras francia katolikus pasztorál-szociológus végezte el a differenciált egyháztagság legklasszikusabb tipológizálását, amelynek hatása a szakirodalomban mind a mai napig fellelhető.¹⁷ Ő az egyház életében való részvétel alapján megkülönböztet 1. buzgó, 2. obszerváns, 3. alkalmi keresztyén és 4. kívülálló egyháztagokat.

Gottfried Kretschmar a „Gyakorlati Teológia Kézikönyvében” beszél tulajdonképpen gyülekezetről („gyülekezeti mag” – Kerngemeinde), hagyományos gyülekezetről és peremgyülekezetről, de a teológiai indoklás tekintetében itt jónéhány kérdés nyitva marad.¹⁸

A leginkább differenciált modell, amely nemcsak a gyülekezeti életben való részvételből, hanem az egyén vallásos érdekeltségéből indul ki, Franz-Xaver Kaufmanntól származik, aki egy kilenc lépcsős felosztást állít fel:¹⁹

1. gyülekezeti mag;
2. rendszeres templomba járók;
3. kritikailag eltávolodott peremcsoportok;
4. más felekezet gyakorlata által befolyásolt egyháztagok (pl: katolizáló protestánsok);
5. egyháztól eltávolodott, de a „maguk módján” vallásos csoportok;
6. vallásilag inaktív egyháztagok;
7. az öntranszcendencia, illetve a transzcendentális meditáció hívei;
8. egyház iránt laza kapcsolatot ápoló egyháztagok;
9. egyáltalán nem vallásos emberek;

E felosztás a tapasztalat felől alig vonható kétségbe, és a gyülekezeti szolgálat folyamán gyakran lehet találkozni a fenti esetekkel. Abban a kérdésben viszont, hogy a gyülekezet közösségének megvalósulására való tekintettel a differenciált egyháztagság hogyan értékelendő, mind a teológia, mind a szociológia tanácsalan.

A népegyház jelen helyzetére (így nálunk is) jellemző, ugyanakkor legáttekinthetőbb modellt Michael Herbst adja.²⁰ Ennek alapján beszélhetünk:

1. hagyományosan egyházhű tagokról, akik az istentiszteleten és a gyülekezet életében rendszeresen részt vesznek;
2. „Pozitív módon eltávolodott” egyháztagokról, akik az egyháztagságot nem a részvétel függvényének tartják, de az élet fordulópontjain szívesen igénybe veszik az „egyházi szolgáltatásokat”;
3. az egyház jelenlegi gyakorlatát kritikusan szemlélő csoportokról, akik a gyülekezeti élettől többé-kevésbé távolságtartják magukat, ugyanakkor az egyház – a legkülönbözőbb módon értelmezett – lelki és szellemi megújulását sürgetik;
4. az egyház „peremén” lézengő egyháztagokról, akik komolyan latolgatják az egyházból való kilépés lehetőségét, amit az első adódó alkalommal talán meg is tesznek;

A fenti felosztások közreadásával – félreértés ne essék! – nem a különböző egyháztagok teológiai diszkriminációja a cél. *De nem tehetünk úgy, mintha minden a legnagyobb rendben volna. Az a feltételezés, hogy valaki lehet keresztyén, gyülekezet, Biblia, imádság és személyes bizonyosságtétel nélkül, csak azért, mert beleszületett egy „keresztyén társadalomba”, megkeresztelték, mert megbízható, becsületes és erkölcsös, nem állja meg a helyét.* Még napjainkban is tabukérdésnek számít: „ki az igazi keresztyén?”. Az a gyülekezet, ahol csak az egyháztagság a kritérium, de a hívők és hitetlenek közötti határ gyakorlatilag elmosódik, ahol nem fogalmazódik meg a kérdés, hogy valójában ki tartozik Jézus Krisztus anyaszentegyházához és ki nem, az az egyház Ura iránt bizonyult engedetlenné. Krisztus missziói parancsának való engedelmisség viszont elvezet a kérdés megfogalmazásáig: Miként találja meg az utat, és hogyan fogalmazza meg az egyház hiteles üzenetét a csalódottak, túlérzékenyek, az egyház peremén önkéntes száműzöttségben élő emberek felé? Hogyan lehet az egyház „nyitott és befogadó” egyházzá?

Az egyháztagok keresztyén egyházzal szembeni különböző elvárásainak és kapcsolatainak vizsgálata egy olyan „népegyházi mentalitás”-ra engednek következtetni, amely Európa valamennyi nép- és nagyegyházát jellemzi.²¹

A népegyházi mentalitás jellegzetességeinek 6 pontban történő alábbi felvázolása, nem azonosítható minden további nélkül az egyén általános vallásos beállítottságával, de elmondható, hogy e mentalitás különböző elemei – eltérő arányban és hangsúllyal – mindenütt fellelhetők.

a) *A keresztyénségnek*, mint értéknek az utódok számára való *át hagyományozása* a népegyházi mentalitás első jellemvonása. A kérdésre „miért tartozik ön az egyházhoz?” többnyire ez a felelet: „mert keresztyén vagyok!”

Az egyháztagok nagy része fontosnak tartja a gyermekek megkeresztelését, mert ilyen módon az utódok öröklik az egyháztagságot, mintegy beleszületnek az egyházba. Nem hasonlítható ez például egy szervezetbe való belépéshez, ahol a tagság elnyerése általában kritériumokhoz kötött. Az ember – e szerint – úgy lesz keresztyén, mint magyar, német vagy bármely nép fia: születés által. Az egyén „keresztyénsége” ez esetben legfeljebb a keresztyén etikai értékek (humanitás, becsületesség, megbízhatóság stb.) felvállalásában áll, de semmiképpen sem teológiai-dogmatikai értelemben értendő.

b) *Az egyházi szolgálat alkalmankénti igénylése* a népegyházi mentalitás másik karakterisztikuma. E szerint a vallás az élet tartozéka és kísérője, az egyház szolgálata pedig legyen bármikor „lehívható”, főleg az élet fontosabb eseményeinél: keresztelés, konfirmáció, csekés, temetés, stb. Mindez napjainkban kiegészül az újabb aspektussal: az ember szeretné bebiztosítani magát az élet váratlan eseményeivel szemben (pl: rákbetegség, hirtelen halál, baleset, stb.), e tekintetben pedig újból az egyház szolgálatára kell támaszkodni, mint aki a vigasztalás hirdetésében a leginkább kompetens.

Az egyház, mint az élet kísérője csak a privát szférában kaphat helyet, de nem a munka és hivatás gyakorlatában. A népegyházi mentalitás egyházképc e ponton élesen szembenáll az egyház teológiai szociáletikájával, amely a társadalom peremére szorult vagy politikai nyomás alatt élő csoportok szolgálatát szorgalmazza.

Az „egyházi szolgáltatás” alkalmankénti igénybevétele sikeresen párosul a gyakorlati ember „do ut des” észjárásával: a szolgáltatásért fizetség jár. De ha az anyagi térítés történetesen nem áll egyensúlyban a szolgáltatás értékével, ha a fizetség túl nagyra tűnik, akkor megéri az egyházból való kilépés gondolata.

c) Az egyház vallásos szolgáltatást nyújtó intézmény jellege – a népegyházi mentalitásnak megfelelően –, döntően meghatározza a *lelkész személye iránti érdeklődést*. A lelkész feladata az igényelt szolgáltatás elvégzése. Aki az egyház funkcióját a fentiek értelmében csak „szolgáltatásjellegben” látja, attól legalább annyira távol áll az „egyetemes pap-

ság” elve, mint a „hitközösség” fogalma. Az ilyen egyháztagok szemében a lelkész, a diakónus, a harangozó egy olyan hivatást gyakorol, amelynek előfeltétele a képesítés. Éppen ezért elvárando tőlük, hogy feladatukat nagy szakmai hozzáértéssel lássák el: ahogy nem lehet mindenki orvos, nem lehet mindenki lelkipásztor sem. Ennek megfelelően a lelkész feladata tartalmilag a következőkben konkretizálódik: a lelkész legyen lelkigondozó, kezes, példakép, bizalmi személy, pásztor. Láthatjuk tehát, hogy a lelkipásztorról alkotott képet nem annyira a „prófétai”, mint a szociális és politikai tiszttség határozza meg. E felfogásnak köszönhetően az utóbbi időben megnőtt az egyház politikai szerepe, amely egyes gyülekezetekben elfogadásra, máshol ellenvetésre talál.

d) Az *istentisztelet*ről és más gyülekezeti alkalmakról való távolmaradás szintén az egyház népegyházi „szolgáltatásjellegéből” adódik. Az egyházi szolgáltatást úgy veszi igénybe az egyén, mint egy biztosítótársaságot, vagy az orvosét: ennek következtében, aki egészséges, annak nincs szüksége orvosra.

A gyülekezet közösségének istentiszteleten való meg tapasztalása vagy a személyes lelki épülés nem tartozik a szolgáltatások kategóriájába – éppen ezért, talán minden különösebb ok nélkül, az egyháztag nem vesz részt az istentiszteleten. Az istentisztelet elvesztette a maga jelentőségét, és a legtöbb egyháztag számára (eltávolodott vagy rendszeres) nem jelenti feltétlenül a keresztyén életvitel tartozékát.

e) A népegyházi mentalitás ötödik jellemzője a *keresztyén etika sajátos értelmezése*. Ennek megfelelően keresztyén az, aki becsületes, megbízható, segítőkész – egyszerűen „jó ember”.

Egyes egyháztagok számára keresztyén értelemben erkölcsösnek lenni többet jelent, mint egyszerűen betartani bizonyos törvényeket és szabályokat, mintegy a Tízparancsolat értelmében. A keresztyén etika pedig az előbbieken túlmenően egy magasabbrendű (értelmes) életre való felhívást jelent. Éppen ezért az átlagkeresztyén nem csak a „büntetésre és jutalmazásra” tekint, hanem cselekedeteit bizonyos „arany szabályokhoz” igazítja; így már a keresztyén életvitel emelkedettebb formájának tartja a felbaráti szeretet gyakorlását, alkalmasint a saját anyagi haszonról való lemondást, a harmadik világban nyomorgók és szenvedők miatti aggodást.

Az ilyen „etikos életvitelt” el kell sajátítani, be kell gyakorolni, és ebben a folyamatban az egyház, illetve a lelkipásztor lehet a kompetens.

f) A hatodik, és a protestantizmusban talán a legfájdalmasabbnak tartott tényező az egyes egyháztagok „*hitismeretének deficitje*”. Abból a szomorú valóságból kell kiindulnunk, hogy egyháztagjaink többségének bibliai, énekeskönyvi, valamint keresztyén hitigazságokat felölelő ismerete igen visszacsúszott. Az istenkép és a transzcendens valóságról alkotott elképzelés nagyon lecsökkent, amit a következő példák kívánnak szemléltetni: „a jót meg kell jutalmazni, a rosszat meg kell büntetni”; „sikerben az áldás, betegségben a büntetés manifesztálód-

dik”; a teremő és gondviselő Atya helyett több szó esik a „megfoghatatlan és felfoghatatlan sors” hatalmáról stb. A hit által való megigazulás reformátori tanítása éppoly távol áll egyháztagjaink jó részétől, mint a krisztológia, pneumatológia vagy eszkatológia alapvető igazságai.

Talán ellenvetésül felhozható, hogy katolikus hitestvéreink évszázadokon keresztül képesek voltak kognitív-bibliai hitismeret nélkül, egyedül kegyességi gyakorlatuk alapján, megélni és megtartani keresztyén hitüket. Az ilyen meg gondolások azonban nem relativizálhatják a protestáns keresztyén hitélet gyakorlását szolgáló hitismeret fontosságát. Tény, hogy a protestáns gyülekezetek évszázadokon át élni tudták a maguk bibliai-hitvallásos kegyességét.

Napjainkra viszont világszerte a hitismeret visszaesése a jellemző, minden pedagógiai erőfeszítés ellenére (iskolai vagy gyülekezeti hitoktatást, gyermek- vagy felnőtt katekézist egyaránt figyelembe véve). Ez többek között az elektromos médiák általi információ közvetítéssel magyarázható, amely teljesen más, mint a hagyományos egyházi kommunikáció régi formái: a prédikáció hallgatása, bibliai- és zsoltárverssek kívülről való megtanulása és felmondása.

Éppen ezért a protestáns egyházakban, sokkal inkább, mint eddig, meg gondolás és kísérlet tárgyává kell tenni, hogyan lehet megtalálni még gyermekkorban a kegyesség és hitismeret közvetítésének hatásos formáját.

IV. Népegyházi gyakorlat és az Újszövetség

Az egyház, abban a formájában, ahogyan mi ismerjük és mintegy képviseljük, messze elmarad a bibliai- és reformátori egyházkép mögött. Hogy milyen kirívó ellentmondás van az Újszövetség egyháza és a mai népegyház között, azt az alábbi példák kívánják szemléltetni:

a) Jézus és az apostolok korában az *Evangélium vizsgálást és sürgető felhívást* jelentett, visszatérni Istenhez, újból megtanulni Isten üdvösséget teremő igazsága szerint élni, ennek szolgálni. A tékozló fiúról (Lk 15,11-32) és a gonosz szolgáról (Mt 18,23-35) szóló példázatokból, valamint a Hegyi Beszédből (Mt 5-7) ez éppúgy kiolvasható, mint Jézus búcsúbeszédéből (Jn 13-17) vagy a Római levélből. Egykor a bálványoktól való elfordulás és az élő igaz Istenhez való oda fordulás, valamint a feltámadott Krisztus visszavárása volt az őskeresztyén missziói igehirdetés tartalma (Thessz 1, 9-10). E kimondottan aktuális gondolatokról korunk igehirdetésében kevés szó esik, de ha mégis, akkor az igehirdető a „pictista beszűkítés” és a végítélettel való „rajongó fenyegetőzés” gyanúja alá kerülhet.

b) A *Miatyánk* Jézus Krisztus nagy ajándéka számunkra. A Te-kérésekben Isten országának kiteljesedéséért könyörgünk, a Mi-kérésekben pedig feltárjuk előtte bűnünket, Isten gondviselésére való ráutaltságunkat. A Miatyánk Jézus tanítványai számára adatott, akik missziói szolgálatuk teljesítése közben Isten válaszfalakat lebontó békességét (Ef 2,14) hirdetik. A gonosz szolgáról való példázatban

(Mt 18,23-35) viszont nyilvánvaló lesz, hogy a Mi-
atyánk nem azoknak íródott, akik a bűnbocsánatot
lehetetlennek tartják. Az ilyenek ítéletül imádkoz-
zák önmaguknak az Úri imát!

c) A keresztség az újszövetségi keresztyének számá-
ra az újjászületés, a hitetlenek életvitelétől való elfor-
dulás, a pogány hagyományokkal való szakítás és a Jé-
zus Krisztussal való közösség lelki pecsétje volt.
Az evangélium és az újjászületés felől értelmezett ke-
resztség gyakorlatát az egyház még az ókeresztyén
időkben dolgozta ki. Nem lehet célunk itt a keresztség
újszövetségi gyakorlatának teológiai értékelése (fel-
nőttkeresztség vagy gyermekkeresztség?). Azonban
megállapítható, hogy a keresztség a népegyházi gya-
korlatban nem ugyanazzal a jelentőséggel bír, mint
egykor az óegyházban. Legfeljebb a konfirmandusok
és a felnőttek megkeresztelése tekinthető az Isten szeg-
rinti új élet kezdő aktusának, de az ilyenek is csak a
legritkább esetben találhatnak a „megkeresztelték közös-
ségében”, a gyülekezetben új lelki otthonra.

A keresztség népegyházi gyakorlatának szemlélte-
tésére álljon itt példaként egy svájci teológus, Walter
J. Hollenweger²² élménybeszámolója:

„Egy református templomban 8 gyereket ke-
resztelnek. A lelkész megpróbálja a keresztség
jelentőségét megvilágítani a szülők és kereszt-
szülők számára, de a meg nem értés falába ütkö-
zik. A szülők és keresztszülők nem magyaráza-
tot várnak, hanem a szertartás celebrálását.
A lelkész szavaival nem tudnak mit kezdeni, hi-
szen hónapok vagy évek óta nem voltak temp-
lomban. A gyülekezet szórakozott vagy türel-
metlen. Ahogy két kisgyerek felsír, mindjárt ők
kerülnek az érdeklődés középpontjába, a ke-
resztszülők megpróbálják lecsendesíteni őket,
de nem sikerül. Mindenki megértően mosolyog,
senki nem figyel már a lelkipásztor szavára...”

Az a közömbösség, amellyel egyes egyháztagok
(mint szülők és keresztszülők) a keresztségről szóló
igehirdetést fogadják, a keresztség gyakorlatát bot-
rányossá teszik. Amit elvárnak, az nem más, mint egy
„ritus”, amely a gyermeket titokzatos módon, lelki
értelemben mintegy bebiztosítja. Az ilyen esetekben
a keresztelést megelőző lelkigondozói beszélgetés is
csak unalmas, de szükséges előzménynek minősül.
(Dániában a 60-as években egy lelkipásztor fegyelmi
intésben részesült, mert a szülőktől azt kérte, hogy a
kereszteléstől a konfirmációig évente legalább 12 al-
kalommal ellátogassanak az istentiszteletre).

Nem áll szándékunkban itt a gyermekkeresztség
gyakorlatának teológiai megkérdőjelezése, de felte-
vődik a kérdés: nem kellene változtatni valamit a ke-
resztség kiszolgálásának gyakorlatán? Például a ke-
resztelést megelőző többszöri lelkigondozói
beszélgetés, vagy a felnőtt katekézis formájában? Ha
megkerüljük a kérdést és azzal együtt az egész prob-
lémát, akkor mi lelkészek előbb-utóbb azon dilem-
ma előtt találjuk magunkat, hogy mint „ceremónia-
mesterek” önkéntelenül is hozzájárulunk az egyház
„rituális-fogyasztói-társadalomjellegének” kialakí-
tásához.

d) A konfirmáció kérdését a keresztség népegyházi
gyakorlata felől kell megközelítenünk.

Arra a kérdésre, hogy mi a konfirmáció, a protestan-
tizmus egyházaiban nincs egységes felelet, sőt állandó
heves viták tárgyát képezi. Egyesek a konfirmációt az
úrvacsorára való felhatalmazásnak tartják, amit sem-
miképpen nem szabad a gyermek utólagos keresztelési
hitvallásának tekinteni. Mások – éppen az előbbivel c-
lentétben – azt tartják, hogy a csecsemő, akit korábban
nem kérdezhettek meg, felnőtt korában igent mond a
szülők és keresztszülők fogadalomtételére.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a konfirmációra
való felkészítés és a konfirmáció, mint ünnepélyes
gyülekezeti aktus, nem vezet el (vagy csak nagyrit-
kán) az aktív, hitvalló és úrvacsorával rendszeresen
is élő egyháztagság vállalásáig. Arra a kérdésre, hogy
„akarsz-e a keresztyén egyház tagja lenni?”^{23a} vagy
„kijelented-e hogy a szövetségben meg akarsz ma-
radni?”^{23b} mindig az ünnepélyes „Igen” a válasz. El-
lenben az egyháztagok és konfirmandusok többségé-
nek tudatában a konfirmáció, túl az ünnepi alkalmon
és családi összejöveteleken, a katekézis időszakának le-
zárását, és így a gyülekezet életéből való „elbocsá-
tást” jelenti. A lekonfirmált személy ezután az „egy-
ház peremlakójaként” él, és az élet legközelebbi
fordulópontjáig (esküvő, keresztelő, temetés) nincs
különösebb kapcsolata az Evangéliummal.

A keresztelés és a konfirmáció fent ismertetett nép-
egyházi gyakorlata egy veszélyt rejt magában: az egy-
ház demokratizálódásának veszélyét!²⁴ Akit megke-
reszteltek és lekonfirmáltak az egyház bejegyzett és
papíron nyilvántartott tagjának minősül, szavazati
joggal bír, és gyakorlatilag egyházi tisztséget is vállal-
hat. A tisztségek vállalásához elég ha valaki népegyhá-
zi mentalitás szerint „keresztyénnek” (azaz erkölcsös,
jó embernek) minősül, és néha eljár istentiszteletre,
ami papíron a „rendszeres részvétellel” egyenlő. (Egy-
házi Törvénykönyvünk is a tisztségviselők megválasz-
tásának kritériumát inkább az erkölcsi feltételekben
látja, mint a személyes hit, az igehallgatás és az úrvac-
sorával való rendszeres élés megkövetelésében.²⁵)
Ez a helyzet az egyház életére nézve végzetes lehet. Pál
apostol a gyülekezetek számára „bölcsességet és isme-
retet” kíván (Róm 11,33, 15,14), és azt reméli, hogy hi-
tük az ismeret által erősödik (Filemon 6). Ez az isme-
ret azonban csak az Ige hallgatásából származhat.
Abszurd dolog lenne azt állítani, hogy nem minden az
igehallgatáson, az istentiszteleten, a keresztyén hit-
ben való nevelésen fordul meg. Aki ezt állítja (és a gya-
korlat inkább ezt igazolja), az félreérti, vagy megveti a
keresztyén hit lényegét, és így vállalva egyházi tisztsé-
get inkább az egyház válságának előidézésében, mint
annak építésében részes.

e) Az úrvacsora az újszövetségi gyülekezet számá-
ra a megkeresztelt egyháztagok istentiszteleti alkal-
ma volt, amelyet „örömmel és tiszta szívvel” (Ap
Csel 2,46) ünnepeltek. Az úrvacsora, Jézus kereszt-
halálára emlékezve, a mennyei közösség előképe, a
messiási lakoma előlegezése volt, amikor a „marana-
ta” Uram jövel (1Kor 16,22) felkiáltással az Úr köze-
li visszajövetelért könyörögtek.

Az úrvacsora ugyanakkor, mint a Krisztus testének és vérének szent jegyeiben való részesedés, a Krisztus-test, vagyis a gyülekezet közösségi életét hivott erősíteni.

Mindebből a mai úrvacsorai gyakorlatban nem sok lehet fel, főleg az úrvacsora „újjongó örömjellege” hiányzik, részint ezért, mert a gyászos emlékezés alkalmá lett (mintegy halotti tor), részint azért, mert korábban a fogyelemzés eszközévé tette az egyház.²⁶

f) Ha Jézus Krisztus gyülekezetének újszövetségi képe tekintünk, újból a népegyház hiányosságaira terelődik figyelemünk. Először is azt kell leszögeznünk, hogy Jézus csak ott beszél képekben (hegyen épített város, világ világossága, föld sója – Mt 5,13-14), ahol a tanítványság lényegét, a Krisztus és tanítványai közötti kapcsolatot akarja szemléltetni.

Ezzel szemben az „Isten népe” (Róma 9,26; Kor 6,16; tít 2,14; Pé 1,2,9) és a „Krisztus teste” (Kor 12,12 köv.; Róm 12,4 köv.; Ef 1,23; Kol 1,18) kifejezések egyáltalán nem tekintendők képszerűeknek, hanem az egyház valóságának lényegesen újszövetségi aspektusait hivatottak meghatározni.²⁷

Mint „Isten népe”, Jézus gyülekezete részese Izráel elhívásának, amelyet Jézus kiterjeszt a pogányokra is. Az „Isten népe” meghatározás a gyülekezet üdvörtörténeti jelentőségét fejezi ki, amely Mózesel Egyiptomból a Sínai hegyig, a prófétákkal a Sínai hegytől a Golgotáig tartott, jelenleg pedig az apostolokkal a Golgotától az utolsó idők Sionjáig vonul, amikor a megfeszített és feltámadott Krisztus megjelenik üdvözíteni zsidókat és pogányokat egyaránt (Róma 11,26).

A „Krisztus teste” páli meghatározás sem tekinthető egyszerű képi hasonlatnak. Pál szerint Krisztus gyülekezete az ő Urával, vagyis fejével olyan szoros egységben van, hogy a gyülekezet, mint az élet istentiszteletére elhívott férfiak és nők közössége, a világban és a világ számára Krisztust jeleníti meg. A kérdésre, hogy hol található meg Krisztus a földön, Pállal együtt a gyülekezetre kell rámutatni, amelyet az Evangélium tart össze, ahol a tagok egymás terhét hordozzák, a keresztség alapján nincs különbség zsidó, görög, szolga, szabad, férfi és nő között, hanem mindnyájan „egyek a Krisztusban” (Gal 3,28; 1Kor 12,13; Kol 3,11). Ez a „szoteriológiai egyenlőség”²⁸ különböztette meg az újszövetségi keresztyén gyülekezetet a zsidó zsinagoga és a pogány egyesületek népétől.

g) Végül az Újszövetség felől világossá válik, hogy a Jézus Krisztusba vetett hit nemcsak a bűnöktől és büntetéstől való megszabadulást, az örök életbe vetett reménységet jelent, hanem a Jézus iránti engedelmségben mutatkozik meg, az Ő tanításának és parancsolatainak megtartásában. Ennek megfelelően a keresztyének bizonyágtételük és hitük gyakorlása alapján lesznek felismerhetők, amely az Isten és felebarát (belcörtve az ellenséget is) iránti szeretetben nyilvánul meg.

Ezzel szemben a népegyházban a hit engedelmség jellege alig tételezhető fel az átlag egyháztagok részéről, a felebaráti szeretet pedig inkább elméleti síkon jut szóhoz, mint a mindennapi életben: a világ-

béke szorgalmazásában, az atomleszerelés sürgetésében, a halálbüntetés elleni tiltakozásban.

Az előbb elmondottak ellen, a népegyház mai gyakorlatának igazolására, két ellenvetést szoktak felhozni. Gyakran halljuk azt a sokat hangoztatott tételt, hogy a mai egyház egy pluralisztikus hatalmas szervezet, és hogy ki hisz, és ki nem, annak egyedül Isten a megmondhatója. Az Újszövetség felől ez a tétel nem látszik megalapozottnak. Igaz, az első keresztyének kezdetben jól áttekinthető kis közösségekben éltek (házi gyülekezetekben), de az apostoli levelekből világosan kiolvasható, hogy a tévtanok, gazdagság és szegénység, a származás és nem újból és újból felmerülő nehézségeket okoztak még czeekben a gyülekezetekben is. Még az első keresztyének sem tekinthetők a hit és a gyülekezeti élet szempontjából tökéleteseknek, még ők sem érték el a célt. Viszont minden nehézség ellenére, az egyházfegyelem és a felebaráti szeretet gyakorlásával azon fáradoztak, hogy közösségi életükkel eleget tegyenek Jézus akaratának.

A második ellenvetés így hangzik: „Akkor talán így volt, ma már másképp van”. Az emberiség öntudatában (önértelmezésében) bekövetkező változás és a történelem fejlődése következtében mi már nagyon eltávolodtunk az első keresztyének, mindent a hit kockázatára feltevő, életszemléletétől. A napjainkra kialakult egyházi szokásokat és gondolkodási normáinkat mintegy természetes mércéként használjuk annak megítélésére, mi a keresztyéni és mi nem. Ez az egyes gyülekezetekre és az egyházi vezetés felsőbb körre egyaránt érvényes. Minden igehirdető a homiletikai és katechetikai nehézség előtt találja magát, mi módon lehet a bibliai igazságokat az igehallgatók, tanulók, konfirmandusok számára megközelíthetővé tenni. Egyháztagjaink mai, XX. század végi életszemlélete, egyház- és világképe lényegesen más, mint az első keresztyének életfelfogása. Ezt nem szabad figyelmen kívül hagyni! De tény, hogy a keresztyén egyházat évszázadok folyamán, az üldöztetések és diszkrimináció ellenére, a hit és a gyülekezeti élet tiszta újszövetségi (többnyire a kis és áttekinthető „bázisközösségek”-nél fellelhető) gyakorlata tartotta meg, és mindenkor ez volt a megújulás forrása.

V. Gyakorlati és teológiai konklúziók.

Az alábbiakban teológusok és szociológusok azon fáradozása ellen kívánunk szólni, amely a népegyházi gyakorlat már ismertett hiányosságait legitimálni igyekszik, az egyháztól való eltávolodást normává, a kivételt szabállyá akarja emelni.

A megfigyelés és a tapasztalati kutatások eredményeinek kiértékelése nem egyszer a következő (vitatható) konklúziókra vezetnek: az egyháznak el kell fogadnia a társadalomban számára kijelölt kompetenciát; fel kell hagyni az alkalmi keresztyének becsmérlésével és inkább az egyház eddigi stratégiáját kell felülvizsgálni, hogy az megfelelően az egyháztagok „legitim igényeinek”; be kell szüntetni a polgári vallásosság kritikáját; véget kell vetni a csak istentiszteletre koncentráló egyházértelmezésnek, amely a népegyházi vallásosságra úgy tekint, mint amely

megért a széthullásra; az elképzelés, hogy az egyház az Ige és sákramentumok köré egybegyűlt gyülekezeti jelenti, tarthatatlan²⁹ stb. E végkövetkeztetések-ből természetesen adódnak a kérdések: hogyan lesz valaki keresztyén, illetve miként marad valaki keresztyén? Hogyan viszonyul egymáshoz keresztyénség és egyháztagság? Mennyire kötelezhetik a gyülekezeti alkalmak az egyes egyháztagokat?

A gyakorlati teológusok körén belül létezik egy meglehetősen erős frakció, amely a differenciált egyháztagságot (ezen belül a pozitív-eltávolodottak csoportját) nagyon energikusan védelmezi. A pluralisztikus egyháztagság fenntartását a mindenki kiterjedő keresztséggel indokolja, és a keresztyén ember szabadságának reformatori tanításával érvelve hangsúlyozza a megkeresztelt egyháztagok vallásos önmegvalósítására való jogát. Egy nyitott gyülekezet tartanak szem előtt, ahol mindenki elfoglalhatja a neki tetsző helyet. A gyülekezet életében való részvétel megkövetelése – szerintük – törvénytelenkedést jelentene, és a megkereszteltet egyetemes papságát veszélyeztetné. Egy ilyen gyülekezetben az egyház vallásos szolgáltatásainak szükség szerinti igénylése természetes, a gyülekezeti tagok pedig maguk határozzák meg, mit higgyenek és milyen értékeket tartanak fontosnak. Egy ilyen gyülekezet a lehetőségek gyülekezete.

A fenti elmélet azonban sem újszövetségi, sem reformatori szemmel nézve nem állja meg a helyét – bár a gyakorlatban mégis megtalálható!

A népegyház gyakorlatának, és egyben ellentmondásosságának, teológiai normává való emelése ellen Michael Herbst emel a leghitelesebben szót. Három irányból közelíti meg a kérdést, az alábbiakban az ő felosztását követjük:³⁰

a) *Népegyházi illuzionizmus*: A népegyházi illuzionizmus a differenciált, pontosabban a „pozitívan távolságtartó” egyháziasság látszatstabilitásából indul ki. E stabilitást a népegyházi illuzionizmus képviselői a gyülekezettől messzemenően elidegenedett egyháztagok magánjellegű – többnyire a családi otthon keretei között zajló – vallásos gyakorlatával igyekeznek bizonyítani. Valójában a családközösség, mint a gyülekezet újszövetségi prototípusa, kellene hogy alkossa a keresztyén gyülekezet alapsejtjét. De kérdés, hogy hány egyháztól eltávolodó, istentiszteleten részt nem vevő családban találunk meg a keresztyén élet akcentusait. Egy statisztikai felmérés nagyon tanulságos lenne annak kimutatására, hogy hány családban található meg a rendszeres bibliaolvasás, az asztalközösségnél való imádkozás, a hitről és egyházzal való beszélgetés, vagy éppen az elektromos médiák által közvetített istentiszteletek hallgatása (amely az Ige nyilvános hirdetésével való találkozás utolsó esélyének tekintendő).

Egy istentisztelet nélküli „házi gyülekezet” illetve közösség gondolata illúzióknak bizonyul, mert a vallásos motiváltság a közösséggel való találkozás, gyakorlás, elmélyítés hiányában egyre gyengül, míg végül kialszik. A feltételczés, hogy emberek templomba nem jönnek, de otthon gyakorolják keresztyén hitüket, végső soron ellenőrizhetetlen, az

egyház számára pedig nem lehet megnyugtató; ha pedig „trend” lesz belőle, akkor az egyháztól való elszakadás növekedését eredményezné.

b) *A normális gyülekezeti élet elárulása*: Aki a differenciált egyháziasságnál többet akar, az általában hamar pecsétet kap homlokára, és világossá teszük számára, hogy ekkleziológiai elképzelései (pl. gyülekezetcentrikus egyház) nem kívánatosak. Az ilyen ekkleziológiai koncepciók elvetése különböző módon jut kifejezésre, mint például az agyonhallgatás által. Ez a legegyszerűbb és legkézenfekvőbb. Elgondolkodtató például, hogy a legtöbb gyakorlati teológiai kézikönyvben a gyülekezet címszó alatt alig vagy egyáltalán nincs szó a gyülekezetépítés modelljeiről.

Íde sorolandók azok a sztercotíp megállapítások, amelyek leginkább az egyházszociológiai irodalomban találhatók meg. A legklasszikusabb körülbelül így szól: „a gyülekezeti kegyesség visszaesése érezhető”. Kegyesstípusok alatt azonban itt a keresztyén szellemiség különböző megjelenési, a keresztyén hit kifejezési formái értendők. Ha az egyháztagok gyülekezettől való eltávolodásáról van szó, akkor „részvételi szokásokról”, „vallásos beállítottságról”, „elvárásoknak való megfelelés”-ről olvashatunk. A szociológia szempontjából e megfogalmazások helyesek, mivel a szociológia az egyházat is rendszernek tekinti, elvárásokkal, szolgáltatási igényekkel. A probléma ott merül fel, ha ezek a megfogalmazások a teológiai argumentációban változatlanul jelennek meg: ha például a gyülekezethez, mint Krisztus testéhez való tartozás egy társadalmi szervezetben való tagsággént lesz értendő!

A lényegről való figyelemelterelés és a szavakban történő becsapás csúcspontja a „szekta” fogalmával való célozgatás. Aki megpróbálja megkérdőjelezni a népegyház pluralisztikus jellegét, aki szekularizációról és az egyház elnéptelenedéséről beszél, aki mindezt nem tartja természetesnek, hanem a missziói gyülekezetépítés elkötelezettje, arra könnyen rácsütik a „szekta” bélyegét.

Talán le kellene mondani az egyház küldetéséről? Vagy el kellene vetni Jézus missziói parancsának (Mt 28,19-20) a megkeresztelt, de hitismerettel nem rendelkező „egyháztagokra” való kiterjesztését? Ha igen, akkor ez a népegyház siralmas helyzete feletti vakságunkat, embertársaink iránti lelkipásztori felelőtlenségünket bizonyítaná! Ezért érthetetlen, miért illetik a missziói fáradozást oly sokszor a „kirekesztés stratégiájának” vádjával? Talán nem kell hangsúlyozni, a missziói gyülekezetépítés nem a kirekesztés, hanem az evangéliumtól (még) távol élők felkeresésének és a gyülekezetbe való meghívásának a stratégiája.

c) *Redukciós ekkleziológia*: Nem lehet csodálni a népegyház válságát, ha a „gyülekezeti kegyesség visszaesése”, és az egyház tanításának kiürülése az egyházban egyszerűen elfogadásra talál, ha a figyelem csak az egyház stabilitásának megőrzésére irányul, nem pedig az egyháztagság lényegének megvilágítására. Vagy elégedett lehet önmagával az egyház afelett érzett örömeiben, hogy az eltávolodott egyháztagok

talán mégsem lépnek ki? Ha igen, akkor az egyháztag-ság nem jelent mást, mint embereknek személyes döntés, személyes Krisztus-kapcsolat, Biblia, imádság, közösség és személyes bizonyosságtétel nélküli kapcsolatát az egyházzal. A nem hittel vállalt keresztség annyit ér, mint egy „be nem váltott csekk”. Mindez az istentisztelet példáján lesz szemléltethető. Barth Károly a gyülekezeti élet leglényegesebb funkciójának tartotta az istentiszteletet: istentisztelet az a szolgálat, amely által épül a gyülekezet. Az ígére való hallgatás, az úrvacsorai közösség, az éneklés, imádság és hitvallás a keresztyén istentisztelet nélkülözhetetlen elemei, amely nélkül elképzelhetetlen a keresztyén életvitel és a missziói gyülekezetépítés.³¹ Jóllehet a vasárnapi istentiszteleten kívül más istentiszteleti alkalmak is vannak (házi istentisztelet, munkatársi kör, stb.) a kritérium nem változik: az Ige köré való gyülekezés, imádság, hálaadás. E feltételekről egyetlen keresztyén gyülekezet sem mondhat le. A gyülekezetbe történő „villámlátogatás” alapján nem lehet igazi keresztyén életet élni: itt nemcsak a kegyesség elhalásáról van szó, hanem az élet lényegéről.

Félelmetes következményekkel jár, ha az egyház vagy a teológia beszüggelja az embereknek, hogy a gyülekezettől való távolmaradás is egy lehetőség, hogy így is lehet keresztyén életet élni. Még végzetesebb, ha a gyülekezeti élet elengedhetetlen alkotóelemei diszkrimináció tárgyává válnak, vagy ha az Isten iránti bizalom a közösség iránti hűséggel helyettesítődik.

Az a tény, hogy az egyháztagok meg vannak keresztelve, az egyházat nem nyugalommal, hanem a legnagyobb nyugtalansággal kell hogy eltöltsen!

VI. A megoldás keresése

Nem mindig a legnagyobb lelkesedéssel, de többnyire meggyőzően próbálják teológusok és egyházi vezetők a népegyházi struktúrák további fenntartását igazolni: „népegyház az egyház azon formája, amely a jelenlegi társadalmi helyzetnek, valamint az egyház feladatának, hirdetni minden ember számára a hit által való megigazulás örömeizentét, leginkább megfelelően.”³² Az érvelés középpontjában a népegyház. Lehetőségének hangsúlyozása áll: az egyháztagok iránti nyitottság, az élet valamennyi területét átfogó intézményjelleg, a működő egyházigazgatás, a hitoktatás széleskörű megvalósítása. E gyakorlati érvek mellé további teológiai megfontolások társulnak: a népegyház nyitott egyház, a keresztyén szabadságukat sokféle módon megélő egyháztagok otthona; lehet, hogy a népegyház nem mindig a nép egyháza, de a népért van, ezért rá is vonatkozik Ézsaiás próféta intő szava: „ne pusztítsd el, mert áldás van benne (Ézs 65,8).”

Kétségtelen, a népegyház otthont nyújt kicsiknek és nagyoknak, hagyományörző, vagy liberális csoportoknak. Egyéni álláspontok abszolutizálásának elhárítása, ökumenikus kapcsolatok ápolása inkább lehetséges, mint a kis izolált szabadegyházakban. Ezenkívül az anyagi kérdések, mint egyházi épületek restaurálása, vagy lelkipásztori családok anyagi gondjainak megoldása, sokkal nagyvonalúbban kezelhetők, mint a független kiségyházakban.

Az optimizmus mellett szerencsére gyakran jelentkezik a kritika hangja is, amely ugyan nem a népegyházi keretek lebontását sürgeti, de óv a látszólagos stabilitásba vetett hit, és a népegyház teológiai legitimálásának veszélyétől.

A népegyház mai formájában való *igénylése* nem jelenthet mást, mint az élő *gyülekezetek felépítésének igényét*, a meglévő népegyházi keretek között! A népegyház egyetlen esélye: maradék erejét és stabilitását olyan gyülekezeti élet megteremtésére koncentrálni, ahol a gyülekezet, bibliai- és reformatori tanítás értelmében, az Ige és a sákramentumok köré egybegyűlt megkeresztelt hívők közössége.

Nem feladatunk itt a gyülekezetépítés modelljeinek ismertetése, ez túllépne a jelen tanulmány kereteit. De minden gyülekezetépítési koncepcióról legyen elmondható, hogy egy „nyitott és befogadó egyház” (einladende Kirche) megteremtésére hivatott. Ezzel még nem vontuk kétségbe a Szentlélek Istennek gyülekezetet egyedül megújító hatalmát, mintha az egyház megújulása csupán emberi tervek és beavatkozások függvénye lenne. A Szentlélek Isten ráébreszt az emberi elképzelések és programok hatáira, de semmiképpen nem zárja ki szolgálataink újbóli átgondolását, bibliai orientáltságát.

A „nyitott és befogadó egyház” megvalósulásának két kritériuma van: a hit tartalmára való eszmélkedés és a kifelé történő nyitás! Nyitás csak *belülről lehetséges*: az istentisztelet és bibliaóra, imádság és lelkigondozás felől. Mivel a küldetés ereje az Igével való személyes- és közösségi kapcsolathoz nő ki, a gyülekezetnek éppen ezért sokféle módon kell foglalatossá válnia az Igével: gyermek-, ifjúsági-, és felnőtt bibliaórákon, evangelizáción, a bibliával való ismerkedés tanfolyamain, házi bibliaörökben, személyes és családi biblia-olvasásban stb. Különösen figyelmet kell itt szentelni a gyülekezeti „sejteknak”, a kis áttekinthető csoportoknak, amelyekben közösen Bibliát olvasva és imádkozva, egymás gondjaiban és terheiben osztozva a tagok közösen törekedhetnek keresztyén életvitelük újszövetségi mérce szerinti kialakítására (Ján 13,34-35; Fil 2,12-16). Az ilyen sejtekből kell tulajdonképpen felépülnie az igazi gyülekezeteknek. A gyülekezet e belső tartalma felől viszont megkövetelendő a kifelé történő nyitás: nem lehet csak a gyakorló keresztyének megtartására koncentrálni. Isten anyaszentegyháza növekedésre hivatott. Ezt technikailag is lehetővé kell tenni, hogy emberek találkozzanak, gátlásaikat levetve egymás felé forduljanak, egymással közösségre lépjenek.

A gyülekezeti nyitás és meghívás az *evangelizáció* által kell hogy történjen! Az evangelizációt nem tekinthetjük többé az egyház „kínos féregnyúlványának” – ahogyan azt egy német teológus nagyon frappánsan megfogalmazta, hanem a gyülekezeti szolgálat elsőrendű feladatának. E szolgálatot a „szeretet fantáziájával”³³ kell gyakorolni, hiszen itt nemcsak a sportcsarnok-műholdas-, vagy sátorrevangelizációról van szó. Bibliaórák, házi bibliaörök, család-, és beteglátogatás, keresztyén táborok vagy szabadidőtöltés, mind nagyszerű alkalmak lehetnek az evangelizációra. Lényegében minden igehirdetés evangelizációs

igehirdetés kell legyen. Az evangelizáció a *gyülekezeti élet dimenziója* (permanens evangelizáció), amely mindig a gyülekezettől távolállók, vagy eltávolodni készülőк bizalmának megnyerését célozza meg.

Élő gyülekezetek crodáló népegyházon belüli felépítésének kérdése szorosan összefügg az *egyetemes papság* elvének fokozottabb érvényesítésével, és egyben a *lelkészcentrikusság mérséklésével*. A lelkipásztor gyülekezeten belüli „mindenhatósága” és „mindenütt jelenvalósága” a missziói gyülekezetépítés legnagyobb akadálya. Ha a gyülekezetnek ajándékozott kegyelmi ajándékok (1Kor 12-14) nem jutnak szóhoz, és nem aktivizálódnak, elmarad a gyülekezeti élet fellendülése. Ezért szükséges a szolgálatba (nemcsak fizikai, hanem lelki) való bevonása. Hivatásos és főállású szolgálattevők (lelkészek, hitoktatók) napjainkban észlelhető számszerű és örvendetes növekedése nem eredményezheti a tiszteletbeli munkatársak gyülekezeti munkából való kimaradását, vagy a szolgálatból való kiszorítását. Munkatársak megnyerése, bevonása, felkészítése a lelkipásztori szolgálat fontos alkotóeleme kell hogy legyen.

Láthatjuk tehát, hogy a missziói gyülekezetépítés nem diszkriminációt vagy kirekesztést jelent, hanem megkeresztelt, de eltávolodott egyháztagok személyes döntésre segítségét. A népegyház igénleése a missziói gyülekezetépítés igénlését jelenti, ellenkező esetben nem marad más számunkra, mint a népegyházi illúziók továbbtáplálása. A gyülekezetépítésről való lemondás egyet jelentene az „olcsó kegyelemből élő”, Krisztus követése nélküli, ezért öröm nélküli egyház agonizálásának meghosszabbításával.

A „nyitott és befogadó egyház” koncepciója nem jelentheti az egyház világgal való azonosulásának igényét. Az egyház a világban van, de a világ felé való odafordulása nem eredményezheti a világgal való hasonulást, környezetében való feloldódást. Ennek veszélye mindig fennállt a történelem folyamán, és ma is fennáll. Éppen ezért nem elég az egyház nyitottságáról beszélni, „zártságát” is hangsúlyozni kell! Ez éppen úgy az egyház lényegéhez tartozik, mint az előbbi, és a világtól való elkülönülésében lesz nyilvánvaló.³⁴

De miben áll az egyház „zártága”, világtól való elkülönülése? Először is az *igében*, amelyet Istentől kapott, és hirdetni kell. Amikor Luther az igehirdetői tisztségben látja gyülekezet és a polgári közösség határát, akkor ezzel nem magára a tisztségre akarja ráirányítani a figyelmet, hanem a lényegre: a hirdetett Igére és a kiabrázolt Igére, a sákramentumokra. Ami az egyházra tulajdonképpen jellemző, és minden más közösségtől megkülönbözteti, az az Ige, amely alatt a hívők közössége egybegyűl. A *keresztség* pedig, mint az Ige általi újjászületés fürdője (Ef 2,26) világosan jelöli a határt gyülekezet és „nemgyülekezet” között. Ige és keresztség nem választhatók el egymástól, mivel a keresztség jelenti a testet öltött Ige halálában és feltámadásában való részesedést. E részesedés az *úrvacsorában* nyeri el gyakoriságát, amely lényegét tekintve nem más, mint a keresztség. Ennek értelmében a gyülekezet a keresztség és az *úrvacsora* által, mint a testet öltött Ige halálában és fel-

támadásában való részesedés által valósul meg: „mert egy a kenyér, egy test vagyunk mindannyian, akik az egy kenyérből részesedünk” (1Kor 10,17).

A gyülekezet, és ezzel együtt a világtól való elkülönülése az Ige által konkretizálódik, hitben, a keresztségben, úrvacsorában, összegyülekezésben. Minden egy egységet alkot, az egyes elemek nem választhatók el egymástól.

A keresztyén egyház a maga „zártságát” és világtól való elkülönülését mindig vallotta, hirdette, és ha kellett megvalósította. Ezzel az egyházfegyelem kérdése előtt állunk!

A keresztyén gyülekezet minden időben számonkérte tagjainak hitét, ha jónak látta megtagadta a keresztséget, vagy némelyeket kizárt az úrvacsoráról. Ha a gyülekezet a megkeresztelt hívők úrvacsorai közösségében valósul meg, akkor fel kell tenni az egyháztagság kérdését. Az az egyház, amelyik nem teszi fel magának ezt a kérdést, az vagy elvilágiasodott, vagy elvilágiasodását tényleg szemléli.³⁵ Igaz, ha emberek gyakorolnak egyházfegyelmet emberek felett, az mindig veszéllyel jár. De az a tény, hogy egyházainkban nincs igazi közösségi élet, az az egyházfegyelem hiányának is köszönhető. Egyszerűen elgondolkodtató, hogy az egyházból való kizárást szinte egyetlen egyház sem gyakorolja, míg az egyházból való kilépés jogilag lehetséges. Természetesen sem a kilépés, sem a kizárás nem változtat a keresztség érvényességén, de itt mutatkozik meg az, hogy a keresztségnek csak a többi alkotóelemmel együtt van értelme.

A keresztség feltétel nélküli kiszolgálása az Újszövetségre való tekintettel tarthatatlan. Ahogy egy jól értelmezett egyházfegyelem nélkül az úrvacsora méltóságát veszti, ugyanúgy a keresztség feltétel nélküli kiszolgáltatása, magát a keresztséget alacsonyítja le. Nem csoda, hogy különböző egyházakban a keresztselés alkalmankénti megtagadása heves viták tárgyát képezi. Barth Károly a keresztségről szóló értekezésében (Taufschrift) az egyház határozott döntését sürgeti: ami eddig volt, nem maradhat tovább!

Az előbbiek ismeretében azonban nem feledkezhettünk meg arról, hogy az egyház nem rendelkezhet önhatalmúlag önmaga felett. Urának, Jézus Krisztusnak tartozik engedelmességgel. Így elkerülheti a veszélyt, hogy önmagát a „tökéletes keresztyén” egyesületként szemlélje, vagy erre törekedjen. Ahol az ember – ha mégoly kegyes és erkölcsös is – önmagát tartja az egyház alapjának, ott már megtörtént az egyház elvilágiasodása, ott az egyház nem lesz más, mint vallásos emberek érdekszövetsége.

Viszont aki az egyházat, mint az Ige feltétele alatt összegyűlt gyülekezetet szemléli, azt nem hagyhatja nyugodni az a körülmény, hogy az egyháznak ma ezer és ezer olyan „tagja” van, akik nem gyűlnek össze, és nem is akarnak egybegyűlni. Mit tegyen az egyház, hogy a gyülekezet megmaradjon igazi gyülekezetnek, elkerülve az öntörvényeskedés kísértését, de úgy, hogy ráéssz mélyen igazi feladatára, és hogy lelkészek és munkatársak ne a hiábavalóság érzésével küszködjenek? Tanulja meg bátran vállalni a kisebbség szerepét, és az ügy érdekében még szűkebbre vonni

köreit, vállalva ezzel társadalmi befolyásának csökkenését és az anyagi bizonytalanságot? Ez az önigazolás veszélyét rejtene magában!

Vagy lemondva az egyházi adórendszeréről (ott ahol ez megvan, vagy ott ahol csak készül), és szorítkozzon egyedül a leghűségesebb egyháztagok önkéntes támogatására? Az anyagi kiszolgáltatottság érzése így is, úgy is megmarad!

Talán az állam és az egyház szétválasztásától várja a megoldást? Formálisan ez már megtörtént, de a probléma megoldását ez sem hozta magával!

Következetesebben érvényesítse az egyházfegyelmet? Ez az ellenkezés, és az egyházból való kilépés még nagyobb hullámát eredményezné!

A megoldás egészen más irányban keresendő! Az egyháznak meg kell tanulnia felvállalni az *emberiségért való felelősséget*! Ezen a ponton dől el, hogy eleget tesz-e küldetésének vagy sem.

Az egyház nem azonos a világgal, az emberiséggel, a néppel. De az egyház annak a *teste*, aki az *emberrel szolidaritást vállal* úgy, hogy emberi formát öltött (testté lett).³⁶ Az egyház Feje, Krisztus nem a romantikus, idealizált és istenített emberrel vállalt szolidaritást, hanem az elesett emberrel, nem az eszményített és felmagasztalt néppel, hanem a szegény és bűnös néppel. Éppen ezért az egyház nem hangsúlyozhatja egyház voltát, ha az Isten előtt bűnös ember ügyét nem képviseli. Viszont ha e felelősséget felvállalja, akkor ez az egyház egy új, igazi értelemben vett „népegház” lesz: Isten egyháza a népért, emberiségért, világért. Ha e szolgálatot betölti, akkor a népet megóvjá önmaga eszményítésétől, az embert önmaga idealizálásától, és Jézus Krisztus nevében megőrzi a népet, nemzetet és emberiséget a kételkedés útvesztőitől!

*Ifj. Fazakas Sándor
(Miloia)*

A keresztség istentiszteleti és pásztorációs vonatkozásai

Szolgálatunk megújulását meg kell előznie egy új teológiai gondolkodásnak, amely úgy születik meg, hogy az egyház kész különböző irányokból jövő indíttatásokat elfogadni. Ezek főleg három térségből származhatnak. Mindenekelőtt a *Szentírás tanulmányozása* során olyan újabb felismerésekre van szükség, amelyek meggazdagíthatják szolgálatunkat. De a teológiai gondolkodást ösztönözheti az egyház szolgálati területének, a *külső körülményeknek* a megváltozása is, s ezek a kihívások az ekleziasztika szűrőjén keresztül jutnak el a gyakorlati, a rendszeres és a bibliai teológia területére. Végül az *ökumenikus tapasztalatok* – sokszor a negatívak is – készítetik teológiánkat állásfoglalásra vagy éppen reformokra. Természetesen ez utóbbi két szempont az első alá van rendelve.

Bár iskolásan sarkítani nem szabad, úgy néz ki, hogy a reformáció századában az úrvacsorai tannal volt az atyáknak legtöbb gondjuk, az 1930-as évektől

1. W. Jetter: Was wird aus der Kirche?, Stuttgart 1968; – H. Hanselmann: Was wird aus der Kirche?, Gütersloh 1984; – 2. Eberhard Stammer: Die Hand an den Pflug legen, Kirche und Gesellschaft 5/1992; – 3. Georg Huntemann: Diese Kirche muss anders werden!, Bad Liebenzell 1979; – 4. Eberhard Stammer: I.m. – 5. E. Stammer: I.m. – 6. Karl-Wilhelm Dahm: Distanzierte Dreiviertelkirche und konkurrierende Kerngruppen. Zum Weg der „Volkskirche” – R. Riess: Wenn der Dornbusch brennt, München 1989 – 308-334 o.; – 7. Bármeni Hitvallás III. – 8. Theodosius Harnack: Praktische Theologie Bd.1-2, Erlangen 1877 – 172 o. – 9. Bármeni Hitvallás III. – 10. Armin Kuphal: Abschied von der Kirche. Traditionsbruch in der Volkskirche, Glenhausen 1979 – 144-171 o.; – 11. I.m. – 12. Manfred Seitz: Das geistliche Leben des Mitarbeiters, Theologische Beiträge 11/1980; – 13. Gottesdienst in einer rationalen Welt; – 14. Michael Herbst: Missionarischer Gemeindeaufbau in der Volkskirche, Stuttgart 1988 – 126 o.; – 15. Werner de Boor: Die Unwirklichkeit in der Kirche und ihre Durchbrechung, Theologische Beiträge 3/1992; – 16. Fritz Schwarz: Überschaubare Gemeinde, Gladbeck 1980 – 89-91 o.; – 17. Michael Herbst: I.m. – 124 o.; – 18. Gottfried Kretschmar: Die Kirche in ihrer sozialen Gestalt – Handbuch der Praktischen Theologie, Bd.1, Berlin 1975 – 105-111 o.; – 19. Franz-Xaver Kaufmann: Kirche begreifen. Analysen und Thesen zur gesellschaftlichen Verfassung der Christentum, Freiburg. Basel. Wien 1979 – 119 o.; – 20. Michael Herbst: Verantwortung für die Zukunft. Was sagen kirchenleitende Gremien über den Weg der Volkskirche? – Verkündigung und Forschung, Beihefte zu Evangelische Theologie 2/1987 – 37 o.; – 21. Karl-Wilhelm Dahm: I.m. – 22. Walter J. Hollenweger: Enthusiastisches Christentum, 1969 – 439 o.; – 23a. Református Ágondás Könyv, Kolozsvár 1950; – 23b. Istentiszteleti Rendtartás a Magyarországi Református Egyház számára, Budapest 1985; – 24. Georg Huntemann: I.m. – 44 o.; – 25. A Magyarországi Ref. Egyház Iörvénykönyve 1967, Javasolt tézisek, szövegtervezet és általános vita az egyház alkotmányáról és Kormányzatáról, Budapest 1994; – 26. Dr. Iörök István: Dogmatika, Amsterdam 1985 – 47 o.; – 27. Peter Stuhlmacher: Volkskirche – weiter so?, Theologische Beiträge 3/1992 – 160 o.; – 28. I.m. – 29. Michael Herbst: Gemeindeaufbau I.m. – 128 o.; – 30. I.m. – 130-137 o.; – 31. Karl Barth: Dogmatik, Bd.IV.2, Zürich 1955 – 722-724 o.; – 32. Generalsynode der VELKD 1975; – 33. Michael Herbst: Verantwortung für die Zukunft I.m. – 40 o.; – 34. Otto Weber: Versammelte Gemeinde, Neukirchen-Vluyn 1949 – 147 o.; – 35. I.m. – 150 o.; – 36. I.m. – 158 o.;

kezdve a teológiai érdeklődés előterében az igehirdetés, nevezetesen a textusprédikáció állt. Több jel arra mutat, hogy az utolsó 10-15 esztendőben a keresztség és a keresztelés vet fel újabb és újabb kérdéseket: részben az időnként felbukkanó gyermek/felnőttkeresztséget, másrészt a limai konvergens nyilatkozattal (BEM) kapcsolatosokat... és mindig mindig a keresztség és a hit összefüggésének nagy problémáját.

Jelen írás liturgikai és poimenikai vonatkozású, mégis szükségesnek látszik egy olyan dogmatikai elvi kiindulás, amely a következőket meghatározza.

1. A keresztség sákramentuma (Dogmatikai alapok)

A keresztség külső jegye a víz, a kiábrázolt *valóság* Krisztus vére, amely a bűnbocsánatot, az újjászületést, az Isten szövetségébe és az egyház testébe való befo-

THEOLOGIAI SZEMLE

1994. november–december

Felelős kiadó:

Magyarországi Egyházak
Ökumenikus Tanácsa

Szerkesztőség:

Ökumenikus Tanács Irodája,
1026 Budapest, Bimbó út 127.
Telefon: 176-4847

Kiadóhivatal: Kálvin Kiadó

1113 Budapest, Bocskai út 35.
Telefon: 186-8267, 186-8277

Index: 26 842

HU ISSN 0133 – 7599

Felelős szerkesztő:

dr. Bóna Zoltán

Szerkesztő bizottság

elnöke: Horváth Barna

tagjai: dr. Berki Feriz
dr. Bolyki János
dr. Cserhádi Sándor
Lukács Tamás
dr. Reuss András
Szuhánszky Gábor

Olvasószerkesztő:

Tegez Lajos

Nyomás: *Ráday Nyomda*

Felelős vezető: Demeter Levente

Szédes, László:

Tószegi László
Szerkesztő
Telefon/Fax
140-9388

Számítástechnikai Stúdió

Terjeszti a Kálvin János Kiadó. Előfizethető a kiadóhivatalban, vagy postautalványon, vagy átutalással a Kálvin János Kiadó – Budapest OTP 218-98141/536-209803 csekk-számlájára.

Árusítja:

Református könyvárusítás:

Budapest, XIV., Abonyi u. 21.

Protestáns Könyvesbolt:

Budapest, IX., Ráday u. 1.

Református Könyvesbolt:

Debrecen, Piac u. 4-6.

Előfizetési díj egy évre: 960,-Ft

Egyes szám ára 160,-Ft

Előfizetés külföldre:

27 DM vagy 17 USD

Egyes szám ára:

5 DM vagy 3 USD

Megjelenik kéthavonként

TARTALOM

SZÓLJ, URAM!

BÓNA ZOLTÁN: Menjetek elője hálaadással 325

TANÍTS MINKET URUNK!

FROHNHOFEN, HERBERT: Semmi sem változott Káin és Ábel óta? 326

ifj. FAZAKAS SÁNDOR: Népegyház – krízis, vagy lehetőség? 332

KOZMA ZSOLT: A keresztség istentiszteleti és pásztorációs vonatkozásai 344

MOLTMANN, JÜRGEN: A piac minden dolog vége? 351

MÜLLER, GOTTHOLD: Megváltás 358

EMLÉKEZZETEK MEG...

HORVÁTH BARNÁ: Szubjektív vázlatok Újszászy Kálmán emlékére 365

RHODES, E. F.: Kurt Aland ünneplése 367

KITEKINTÉS

TÓTH KÁROLY: Ökumenizmus Magyarországon ma 369

VILÁGKERESZTYÉNSÉG

Hiroshimai békenyilatkozat 372

SZEMLE

SZIGETI JENŐ: Tallóztatás teológus szemmel 373

HERCZEG PÁL: Francois Bovon: Jézus utolsó napjai 378

TÖRÖK ISTVÁN: Barth Breviárium 379

ifj. ZSENGELLÉR JÓZSEF: Compendia Rerum Iudaicarum ad Novum Testamentum I. 381

HÍREK

EEK Hírek 386

KÉZIRAT NYOMDÁBA ADÁSÁNAK IDEJE: 1994. XI. 25.

A szerkesztőség közleménye

Kérjük kedves munkatársainkat, hogy lapunknak szánt kézírataikat két példányban (egy másolattal) és a szabványnak megfelelő gépeléssel (oldalanként 30 sor, soronként 60 leütés) küldjék be. Títtől eltérő formátum a köztés elmaradását okozhatja. Kéziratokat, melyeket nem mi kértünk, vagy előzetesen meg nem beszéltünk, nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Hibaigazítás

A Theologiai szemle 1994/2. számában a 96. oldal jobb hasáb 19. sorában a Pálffy név helyett Pórfy György olvasandó.